

9 mei 2021

IS... LEVEN MET VERANTWOORDELIJKHEID

**Bijbellezingen: Genesis 1, 26
t/m 28, Prediker 5, 9 t/m 19 en
1 Johannes 3, vers 10 t/m 18**

Volgens Jonathan Sacks (een voormalig joods opperrabbin uit Groot Brittannië, helaas pasgeleden overleden) is de Bijbel een groot essay over de menselijke verantwoordelijkheid. De hele Bijbel kan worden samengevat in de opdracht om je verantwoordelijkheid te nemen. Als protestants christen begin ik dan wat tegen te sputteren – het gaat in het geloof toch vooral en bovenal om de genade van God! – maar deze opperrabbin heeft mij wel geholpen om te zien hoeveel en hoe vaak het in de Bijbel gaat om onze verantwoordelijkheid. Het goede leven is ook en zeker niet in de laatste plaats *een leven in verantwoordelijkheid*. En daar wil ik iets van laten zien in deze preek.

Wij zijn geschapen als verantwoordelijke mensen, zo vertelt ons Genesis 1. In Genesis 1 horen wij hoe God van dag tot dag alles van onze werkelijkheid heeft geschapen. Maar voordat God nu de mens tot leven roept, horen wij God zorgvuldig met Zichzelf overleggen: 'laten Wij mensen maken' (vers 26). De mens is dus niet het automatische vervolg op dieren in het water, dieren op het land enzovoort, de mens is letterlijk en figuurlijk een verhaal apart. De mens mag Gods beeld, Gods afbeelding op aarde zijn. Nu, wat dat 'beeld van God zijn' precies inhoudt, daar zijn heel veel boeken over geschreven, je kunt heel veel kanten op denken. Eén ding wil ik er even uitlichten: onze verantwoordelijkheid. Wij horen God het namelijk in één adem zeggen: 'laten Wij mensen maken naar Ons beeld en naar Onze gelijkenis... en laten zij heersen over de vissen van de zee, over de vogels in de lucht, over het veel, over heel de aarde en over al de kruipende dieren die over de aarde kruipen.' Ons beeld-van-God-zijn, hoe God ons heeft geschapen als Zijn evenbeeld, komt tot uiting in een opdracht. Namelijk: het beheren van de aarde. De aarde beheren alsof het ons eigen eigendom is. Op deze aarde heer en meester zijn over alles wat leeft, over alles wat groeit en bloeit, alsof wij de Schepper zijn. Wij mogen met God medescheppen, verzorgen, beheren, ontwikkelen, verantwoordelijkheid dragen.

De scheppingsgeschiedenis uit Genesis 1 vertelt hiermee een heel ander verhaal dan de andere scheppingsverhalen uit die tijd. Er is bijvoorbeeld een heel oud scheppingsverhaal dat vertelt hoe de goden in de hemel een hemels leven leiden en hoe de mensen zijn bestemd om voor de goden het werk op aarde op de knappen. De mensen zijn slaven van de goden. Zij moeten de aardse tuin netjes bijhouden en ploeteren, terwijl zij boven hen als een god leven. Genesis 1 vertelt ons iets heel anders, iets veel mooiers: de mens is geen domme werkkracht voor God, maar is door God bedoeld *als Zijn evenbeeld*. Wij mogen hier op aarde verantwoordelijkheid dragen *alsof wij zelf God van deze aarde zijn...* zo'n hoge positie heeft God ons gegeven. David kan er niet over uit en zingt het uit in psalm 8: 'Gij hebt hem bijna goddelijk verheven, een kroon van eer en heerlijkheid gegeven, Gij doet hem heersen over zee en land, ja, al uw werken gaf Gij in zijn hand'.

De mens is dus niet een slaaf, maar is in vrijheid en liefde geschapen. In liefde: wij mogen Gods beeld zijn, Zijn evenbeeld, het beeld waarmee God Zichzelf als het ware in de spiegel wil zien staan. Zo hecht en speciaal wil God Zich met ons verbinden en met ons in verbinding staan. In liefde geschapen... en in vrijheid. Alles, heel de aarde is aan onze voeten onderworpen. En daarom hoort bij deze vrijheid en liefde waarmee wij door God zijn bedoeld en geschapen ook een verantwoordelijkheid. In vrijheid met elkaar leven en in liefde leven kan immers niet zonder verantwoordelijkheid, zonder het respecteren van elkaars grenzen en het zoeken van elkaars welzijn.

Dit eerste wat de Bijbel over ons mens-zijn zegt, is heel belangrijk voor hoe jij en ik nu in de maatschappij staan. Als christen sta je echt op een heel andere manier in de maatschappij. Niet omdat je je zo anders kleedt, of omdat je niets mag, of omdat je zoveel extra geboden hebt om je aan te houden. Het is iets anders. Twee dingen:

Ten eerste hebben wij door ons geloof in hoe wij door God zijn geschapen en door God zijn bedoeld een heel andere opvatting van vrijheid. Vrijheid is in onze maatschappij een toverwoord geworden, het meest mooie wat wij maar kunnen bedenken. Wij moeten en willen in alles vrij zijn. En daarbij gaat het vooral om individuele, persoonlijke vrijheid: ik moet kunnen..., ik moet mogen..., ik moet niet beperkt worden in..., ik moet mijzelf kunnen zijn enzovoort. Maar wat zijn wij – in de woorden van de zojuist genoemde opperrabbin Sacks – toch *eenzame zielen geworden die op zoek zijn naar puur persoonlijke levensvervulling*. Want die bevrediging van al onze individuele verlangens zal ons nooit geheel voldoening geven. Zo triest: zo vrij, zoveel vrijheden, maar het geeft ons niet de zin, de voldoening, de rust die wij nodig hebben. En het zorgt bovendien voor heel veel hardheid en onverdraagzaamheid, het hoogst haalbare is tolerantie: zolang mijn vrijheid maar niet in het gedrang komt met de vrijheid van een ander.

Maar vrijheid is meer dan alles-moeten-kunnen-wat-je-wilt, het is iets anders. Totaal anders. Want – zo zegt Genesis 1: wij zijn mensen die in een verband met elkaar zijn geplaatst. In een verband (verbond) met God, in een verbinding met elkaar en in verbinding met de wereld om ons heen. Zo heeft God ons geschapen en bedoeld. En daarom is vrijheid niet slechts alles kunnen, mogen, doen wat je wilt. De vrijheid die God voor ons op het oog heeft is een vrijheid waardoor het mogelijk is om in liefde samen te leven met elkaar en met God en voor elkaar en voor God. Vrijheid is bedoeld om lief te kunnen hebben. Zonder vrijheid geen liefde. En zonder liefde geen vrijheid. En bij deze vrijheid hoort daarom ook verantwoordelijkheid. We hebben vrijheid van God ontvangen om lief te hebben en verantwoordelijk te kunnen zijn. Vrijheid is dus iets heel anders dan in onze maatschappij vaak wordt geroepen. Dat is vaak vrijheid zonder verantwoordelijkheid en vaak ook zonder liefde.

En het tweede wat mij opvalt als ik vanuit deze scheppingsgeschiedenis naar onze huidige maatschappij, dan is het dat wij anno nu vaak niet het beeld van God uitstralen, maar precies tegenovergesteld. Terwijl wij geschapen zijn met verantwoordelijkheid voelen zoveel mensen zich juist slachtoffer. Iedereen is wel op een bepaalde slachtoffer in onze maatschappij. De gewone man is slachtoffer van het coronabeleid van de regering, want ja – hier heb je het weer – al onze vrijheden zijn ingeperkt. Blanke mannen komen in opstand omdat zwarte Piet van hen wordt afgenomen. Verontwaardigde zwarte vrouwen vinden dat ze door diezelfde Zwarte Piet racistisch bejegend worden. In de kerk zijn mensen teleurgesteld, omdat er toch nooit iemand op bezoek komt. Of als wij te maken hebben met verslaving, dan zijn het de kwade machten die ons in de greep houden. En overal zal wel een kern van waarheid in zitten, maar wat is het soms ook gemakkelijk om in een slachtofferrol te kruipen. En daarin te blijven. Want als slachtoffer kun je weggijken van jezelf en hoef je jezelf niet die lastige vraag te stellen welke verantwoordelijkheid je hier zelf in hebt of wat je zelf zou kunnen doen.

We hebben hiervoor zelfs een wetenschappelijke onderbouwing. 'Wij zijn ons brein', zo zegt neurowetenschapper Dick Swaab. Wij kiezen niet, er is eigenlijk geen echt bewustzijn, maar alles wat wij doen is gewoon voorgeprogrammeerd in onze hersenen. Wij zijn onze evolutie, zo zegt de biologie. Wij streven naar het recht van de sterkste, wij zijn niet monogaam, want wij volgen onze natuur. Nee, zegt de Bijbel. Je hebt een verantwoordelijkheid. Je moet jezelf niet slachtofferen. Je hebt een taak. Voor God. Voor elkaar. Voor de wereld. Niet als slaaf van God, nee, je hebt een veel hogere positie, een ereplaats: medeschepper, zo zou ik het haast wille noemen, beeld van God, heerser over en beheerder van alles wat leeft.

Ik heb nu even met u bekeken hoe belangrijk die verantwoordelijkheid is die wij van God hebben gekregen en hoe dat in

schril contrast staat met hoe er in onze maatschappij met verantwoordelijkheid wordt omgegaan, onze maatschappij die verslaafd is aan een vreemde vorm van vrijheid, namelijk vrijheid zonder verantwoordelijkheid. Maar nu even wat concreter: *wat is dan die verantwoordelijkheid die wij hebben?* Johannes schrijft (1 Johannes 3, vers 17): *wie dan de goederen van de wereld heeft en zijn broeder gebrek ziet lijden, maar zijn hart voor hem toesluit, hoe kan de liefde van God in hem blijven?* Delen dus. Geven. Er voor de ander zijn.

Jezus was zelfs bereid om Zijn leven te geven voor Zijn broeders, vers 16: 'hieraan leerden wij de liefde kennen dat Hij voor ons Zijn leven gegeven heeft. Ook wij moeten voor de broeders het leven geven.' En om dit heel grote voorbeeld van de Heere Jezus wat kleiner en mogelijk wat meer richting het alledaagse leven te brengen, zegt Johannes: wie dan de goederen van de wereld heeft en zijn broeder gebrek ziet lijden, maar zijn hart voor hem toesluit, hoe kan de liefde van God in hem blijven?

Nou, dat is dus uw en mijn taak: *om van onze goederen, onze bezittingen te delen met degene die gebrek heeft.*

Onder deze opdracht schuilen een aantal belangrijke Bijbelse kernwaarden. Ik noem ze even omdat die ons kunnen helpen om deze verantwoordelijke opdracht in praktijk te brengen:

Ten eerste: wat je bezit, is helemaal niet van jou. Alles wat geschapen is, dat is van God (Psalm 24). Je hebt dus geen bezit, want bezit bestaat niet. Je hebt misschien wel heel veel dingen *in beheer* gekregen – je bent immers geschapen om deze aarde te beheren – maar je hebt al die dingen in beheer gekregen op voorwaarde dat je er een deel van gebruikt om anderen te helpen. Je kunt dus nooit zeggen dat je je geld, of iets anders opoffert voor een ander. Want wij hebben niets op te offeren, want het is niet van ons. Ook niet als je er hard voor hebt gewerkt, dan is het nog niet van je. Want dan heb jij *blijkbaar* – in tegenstelling tot heel veel andere mensen – de mogelijkheid gekregen om hard te werken. Vind jij het lastig om dingen weg te geven, of om geld te doneren, om ruimhartig te zijn? Dan is er een grote kans dat je nog steeds in de veronderstelling leeft dat geld of andere dingen van jezelf zijn of zijn geweest.

Een andere Bijbelse kenwaarde die ons kan helpen, en dan kom ik weer bij onze opperrabbin Jonathan Sacks, hij zegt: *de zin van een mensleven ligt niet in wat je neemt, maar wat je geeft.* de zin van een mensleven ligt niet in wat je neemt, maar wat je geeft. Prediker heeft daar iets van laten zien, toen hij in hoofdstuk 5 van zijn betoog in alle geuren en kleuren duidelijk maakte hoe eindeloos vermoeiend het is om steeds maar met je bezittingen bezig te zijn. De zin van een mensleven ligt niet in wat je neemt, maar wat je geeft. Wat zijn er tegenwoordig een goden die je iets heel anders influisteren. Heel vriendelijke goden die je bevestigen: 'koop dit omdat je het waard bent'. Of: 'Neem dit of doe dat en je zult echt geluk ervaren, een kick, een boost zal het geven. Enzovoort. Maar onze God heeft een heel andere boodschap, ja een boodschap vol van liefde en vrijheid, maar: beheer de aarde. Neem je verantwoordelijkheid naar je medeschepselen. De zin je leven ligt niet in het nemen, maar in het geven.

Maar hoe mooi en waar dit is, toch zou ik het vanuit Johannes' woorden nog iets anders willen zeggen: het gaat inderdaad niet om het nemen, maar het gaat ook niet eens om het geven..., het gaat erom dat Jezus alles voor u en mij heeft gegeven. Je mag leven uit het gegeven. Uit alle liefde die Jezus voor jou heeft laten zien. Daarom wijst Johannes daar ook eerst op, voordat hij de gemeenteleden aan het werk zet. Jezus nam voor ons *alle* verantwoordelijk op zich. Al mijn schuld en tekortkomingen. Al mijn falen en mijn vragen. Hij maakte het tot het Zijne om ons te laten delen in Gods liefde, in Gods vriendschap... om zo het beeld van God in ons weer te herstellen en ons op die hoge positie terug te brengen als beheerders van Gods goede schepping, kinderen van God, beeld van de Allerhoogste. Leef vanuit die wonderlijke liefde en genade van Jezus en kijk hoe je anderen iets van die liefde kan geven. Niet alleen met woorden, maar ook met de daad en in

waarheid, zegt Johannes. Geen woorden maar daden, of in ieder geval: niet alleen woorden.

Ik wil nog wel voor iets waarschuwen, voordat u deze week aan de slag gaat met uw en jouw verantwoordelijkheid, namelijk: 'over-verantwoordelijkheid'. Waar ligt nu de grens? Je kunt niet voor alles en iedereen verantwoordelijkheid voelen, waar houdt die verantwoordelijkheid op? Wanneer geef je genoeg? Wanneer doe je genoeg?

We moeten waken voor over-verantwoordelijkheid. Hoewel wij ook weer niet al te snel bang moeten zijn dat wij teveel geven, of teveel doen. Ik lees daar in de Bijbel eigenlijk niet zo vaak over.... Maar toch, je over-verantwoordelijk voelen is niet goed. Het kan te maken hebben met een bepaald probleem bij jezelf: dat je je bijvoorbeeld al snel minderwaardig voelt en daarom veel moet presteren. Dat je altijd last hebt van schuldgevoelens en je daarom heel vaak wegcijfert. Dat je niet van jezelf kunt houden en daarom maar je stort op je medemensen. Maar dan is het zaak dat je niet alleen verantwoordelijkheid neemt richting de ander, maar allereerst naar jezelf. Vergeet niet met hoeveel liefde Jezus op jou betrokken wilde zijn.

Een ander gevaar bij over-verantwoordelijkheid is dat je niet jezelf daarmee in de weg zit, maar de ander. Een ander kan ook stikken in al je aandacht en zorg. Je kunt een ander heel passief maken door hem of haar alles uit handen te nemen. Je kunt de ontwikkeling van de ander in de weg staan met al je goedbedoelde woorden of acties. Over-verantwoordelijkheid is in de opvoeding in ieder geval niet de beste methode om je kinderen te laten groeien, maar het geldt ook in allerlei andere relaties.

Pas dus op voor over-verantwoordelijkheid. Geniet ook van het goede, zo roept de Prediker ons toe. Maar dat gezegd hebbende: neem je verantwoordelijkheid, zoals je door God bent bedoeld. Je verantwoordelijkheid voor je medemens, voor de schepping als geheel, de natuur, het milieu, je medemens dichtbij en ver weg. Want jij bent hier niet voor niets. Ik weet niet waarom jij *jij* bent en waarom ik *nu* leef en waarom u op *die plek* bent gesteld. Maar het is Gods verlangen dat u, jij en ik in onze tijd, op onze plek onze verantwoordelijkheid op ons nemen. *Want er is niemand anders die op dit moment, op jouw plaats in jouw situatie die verantwoordelijkheid op zich kan nemen.* Dat vraagt goed luisteren en kijken. Dat vraagt om met open oren en open ogen, zoals gezang 479 het zingt, in deze wereld te staan: wat kan ik doen? We kunnen er voor kiezen om op dit moment slachtoffer zijn. En we hebben misschien ook recht van spreken. Sommigen hebben dat zeker. Maar wij kunnen er ook voor kiezen om het om te draaien: *wat is nu op dit moment, in deze situatie, in dit stukje van mijn leven mijn verantwoordelijkheid? Hoe kan ik mijn verantwoordelijkheid vormgeven voor mijn medemens, voor de schepping die aan onze voeten is gelegd?* Hoe kan ik die vrijheid gebruiken, niet voor mijzelf, maar om de liefde en de verantwoordelijkheid in mijn leven tot hun recht te laten komen? In navolging van onze Redder Jezus Christus, Die alles voor mij heeft gedaan.

Je kunt niet alles. Maar misschien helpt ter afsluiting dit volgende verhaaltje je wel. Jawel, weer van onze joodse opperrabbin:

Een oudere man die in de ochtendschemering langs het strand wandelde, zag een jonge man die zeesterren, gestrand door het afgaand tijd, oprapte en een voor een terug de zee in gooide. Hij ging naar hem toen en vroeg waarom hij dat deed. De jonge man antwoordde dat de zeesterren anders dood zouden gaan als zij blootgesteld werden aan de ochtendzon. 'Maar het strand is nog kilometerslang en er liggen duizenden zeesterren. Je kunt ze niet allemaal redden. Wat maakt het uit dat jij je zo inspannt?' De jonge man keek naar de zeester in zijn hand en gooide hem de veiligheid van de golven in. 'Voor deze', zei hij, 'maakt het wat uit'.